

DOI 10.32782/2786-9156.108.4.9-21-28
УДК 342:340.12(477)(045)

Стецюк Б.Р., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права та правового забезпечення авіаційної діяльності Української державної льотної академії (м. Кропивницький, Україна)

e-mail: bohdan1702@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2273-637X>

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТИНУЇТЕТ У ХІХ СТ. В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено процеси конституційного розвитку в Україні ХІХ століття через призму континуїтету правових традицій та інститутів. Адже тема конституційного континуїтету в Україні цього періоду є важливою для розуміння еволюції правових основ державності та їхнього зв'язку з національною ідентичністю. Проаналізовано вплив поглядів таких українських мислителів ХІХ століття, як Микола Костомаров, Георгій Андрузький, Сергій Подолинський, Михайло Драгоманов та Юліан Бачинський, на автономію, незалежність, правову державу та громадянські свободи, а також кращі взірці документів, котрі загалом за своїм змістом, ідеологічним та правовим наповненням, іншими якісними характеристиками розкривають основні аспекти та особливості еволюції розвитку державно-політичних поглядів та конституційних ідей.

У контексті історико-теоретичного підходу здійснено аналіз впливу конституційних традицій, що були сформовані в попередні історичні періоди та в умовах імперського режиму, на подальші правові процеси в Україні. Розкрито значимість європейських ідеалів права та конституційних практик на формування поглядів українських мислителів.

Окремо увагу приділено теоретичному осмисленню зв'язку між історичними подіями та розвитком конституційних концепцій, зокрема в контексті прав і свобод людини, національної ідентичності та автономії.

Зазначено, що конституційний континуїтет в Україні ХІХ століття відображає поступову еволюцію державно-правових поглядів, де відбувається поступовий перехід від автономістських ідей до національного самовизначення. У статті підкреслено важливість тяглості цих ідей, що забезпечило логічну спадкоємність у процесі створення власної національної демократично-правової держави, незалежної від імперій. Наголошено на тому, що, незважаючи на політичні обмеження, ці ідеї стали основою для подальшого розвитку конституційних процесів в Україні.

Ключові слова: конституціоналізм, конституційний континуїтет, правова думка, суспільно-політичні погляди, форма держави, українські мислителі.

Постановка проблеми. Конституційний континуїтет є важливою категорією в історії політичних та правових систем, що визначає стійкість і незмінність основних принципів державного устрою та права в умовах політичних і соціальних змін. У ХІХ столітті українські землі, що перебували під різними імперіями, стали ареною боротьби за правову автономію та державність, а питання конституційного континуїтету набуло особливої актуальності в контексті розвитку національної ідентичності, боротьби за самовизначення та правової реформи.

Україна в цей період переживала різноманітні політичні трансформації, що безпосередньо впливали на конституційні засади. Під владою Російської та Австрійської імперій українці мали обмежену правову автономію, що ставило під сумнів можливість існування національних правових систем у межах імперій. Конституційні реформи в імперіях, спрямовані на модернізацію державного устрою, часто не враховували специфіки українських земель, що ставало основою для напруження і розвитку ідей національного самовизначення.

Розглядаючи цю проблему, маємо говорити про континуїтет як такий, що виражає наступність конституційного ладу, ґрунтуючись на відповідних конституцій-

них ідеях та поглядах. Необхідно визначити історико-теоретичні аспекти традицій, що були покладені в основу українського конституціоналізму, та розкрити сутність тяглості конституційної традиції, що відображається через національні особливості на різних історичних етапах розвитку української державності. Континуїтет українського суспільства пов'язаний з такими історико-теоретичними аспектами, як права та вольності, демократичні традиції народовладдя та народоправства, справедливий і безсторонній суду відстоювання балансу між лібералізмом і комунітаризмом. Тому в зазначеному контексті на особливу увагу заслуговує дослідження конституційного континуїтету ХІХ століття в Україні.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Історико-правові витоки сучасного українського конституціоналізму в різні періоди його розвитку набули відображення в низці праць сучасних українських учених-конституціоналістів. Зокрема, теми тяглості традицій українського конституціоналізму торкалися у своїх дослідженнях В. Мироненко, В. Журавський, В. Кравченко.

Велике значення у висвітленні проблематики формування та розвитку конституційно-правової думки ХІХ століття мають наукові розробки Т. Адрусяка, М. Кармазіна, Г. Луцької, О. Сухого.

Безпосередній діяльності та суспільно-політичним поглядам відомих політичних діячів цього періоду присвячено праці О. Салтовського, В. Головченка, І. Глизя, С. Злупка, Я. Окуневського.

Проте аналіз джерельної бази засвідчує, що, незважаючи на численні публікації, сьогодні немає уніфікованого дослідження, яке б охоплювало проблему конституційно-правової думки ХІХ століття як складову частину континуїтету українського конституціоналізму.

Формування цілей. Метою статті є визначення місця та ролі української правової думки ХІХ століття як складового елемента в загальному розвитку українського конституціоналізму, висвітлення окремих позицій політичних діячів та мислителів другої половини ХІХ століття стосовно української державності, характеристика основних складових частин їх конституційно-правових поглядів.

Виклад основного матеріалу. Друга половина ХІХ століття стала часом, коли українська інтелігенція активно включилася в обговорення питання державного устрою, прав і свобод людини, а також можливостей для створення самостійної держави. У цей період уже з'являються основи української конституційної думки, яка, хоча й була обмежена в умовах політичного репресивного середовища, все ж таки мала великий вплив на подальші етапи розвитку державотворення. Це стає своєрідним ренесансом у розвитку конституційних концепцій, незважаючи на те, що розвиток конституціоналізму було перервано внаслідок ліквідації української державності та встановлення на її землях колоніального режиму двох імперій. На українських теренах виростає ціла плеяда визначних мислителів, як-от Микола Костомаров, Георгій Андрузький, Сергій Подолинський, Михайло Драгоманов та Юліан Бачинський, котрі своїми доктринальними поглядами заклали основи сучасного українського конституціоналізму.

Серед такого розмаїття конституційних ідей на устрій української держави звертають увагу погляди видатного політичного мислителя, суспільного діяча та українського історика Миколи Костомарова. Вчений, будучи представником «романтичного націоналізму», у роботах «Думки про федеративний принцип у Древній Русі», «Дві руські народності» та «Риси народної південно-руської історії» обґрунтовує ідеї про федерацію, республіканський устрій та громадянські свободи.

У 1846 році М. Костомаров видає програмну працю у формі конституційного проекту «Закон Божий. Книга буття українського народу», основними наративами якої

є побудова слов'янського союзу християнських республік, ліквідація кріпосництва, знищення абсолютизму та світове поширення християнства [1].

Ученим вперше в українській правовій думці під час дослідження державно-правових процесів в українському суспільстві використано наукові концепції та застосовано методи аналізу історико-правових шкіл Європи. Деякою мірою це вплинуло на його перехід в історіософських поглядах від більш романтичного ствердження ідей свободи та рівності, вільнолюбства українського народу до принципів співіснування споріднених суспільств на принципах державно-федеративних утворень.

М. Костомаров переконував, що майбутнє українського народу лежить у самостійному історичному шляху його розвитку як окремої державної цілості у формі самоврядної федеративно-демократичної організації суспільства. Нове федеративне утворення зі столицею в Києві повинно мати загальні керівні інституції у формі законодавчої, виконавчої та судової влади, єдину правову та фінансову системи, армію та правоохоронні органи [2].

Взірцем такої державної інституції, на думку М. Костомарова, можуть бути давньогрецькі республіки або Сполучені Штати Америки, в основі котрих лежить принцип спорідненості спільноти, що виражалася через мову, віру, традиції та економічні відносини.

Не менш відомим в історії українського конституціоналізму є наймолодший член Кирило-Мефодіївського братства Георгій Андрузький, який у своїй основній праці «Конституція Республіки» (1848–1850) виклав погляди на майбутній конституційний устрій української держави. Будучи прихильником федеративної державності у формі Слов'янського Союзу, автор, на відміну від своїх однодумців, не вбачав у ньому місця для Росії. Він бачив майбутнє України як частини демократичного федеративного утворення, де забезпечується рівність прав для кожного народу. Ця ідея була пов'язана з прагненням до відновлення прав українців, втрачених після ліквідації Гетьманщини. Стосовно форми правління, то Г. Андрузький спочатку був прихильником конституційної монархії, проте згодом дійшов висновку про необхідність розбудови федеративної держави з республіканською формою правління. Учений вважав, що основою такої держави має бути громада, з центральними органами влади та чітким розподілом між ними законодавчих, виконавчих і судових функцій [3, с. 234–239].

Складовими частинами держави є штати, котрими повинен управляти сенат як законодавчий орган, а до виконавчої гілки влади додані різні відомчі органи у формі комітетів, котрі очолює президент. Загальнофедеральними органами влади, за пропозицією автора, повинні бути Законодавчі збори та Державна рада, до складу якої входять президент республіки, міністри, прокурор, а також президенти штатів. Проте в подальшому політичні погляди Г. Андрузького почали змінюватися в бік радикалізації, і у своїх проєктах він запропонував відродити Гетьманщину як самостійне державне утворення у складі Слов'янських Сполучених Штатів [4, с. 193–194].

Загалом у проєкті конституції Г. Андрузького визначено конституційні принципи державного утворення та сформовано систему державних інституцій. Автор зміг вдало структурувати повноваження владних органів на різних рівнях державного управління і місцевого самоврядування та визначити особливу роль місцевих громад у майбутній республіці. Ідеї Г. Андрузького, хоча й не були реалізовані за його життя, стали частиною політичної та культурної боротьби за незалежність України і вплинули на подальший розвиток української державотворчої думки.

Особливий інтерес викликають політичні погляди фундатора українського конституціоналізму Михайла Драгоманова. Мислитель протягом тривалого часу працював над конституційними проблемами та, поєднавши національну думку і практику,

зміг вибудувати механізм практичного втілення першого конституційного проекту європейського взірця.

Важливою складовою частиною теоретичного підґрунтя став проект М. Драгоманова «Проект основ статуту українського товариства «Вільна Спілка» – «Вільний Союз»» (1884), що був першим документом конституційної спрямованості в межах Російської імперії.

Доктрину ліберально-демократичного конституціоналізму, що викладено в «Проекті», можна вважати класикою української правової думки найвищого гатунку. Сам документ передбачав своєрідну форму суспільного договору між українським народом, що боровся за своє соціальне та національне визволення, та майбутньою самостійною державою, котру необхідно було йому збудувати. Проте М. Драгоманов на перше місце ставив не конституційний принцип народного суверенітету, а права людини та громадянина [5, с. 8–9].

В основі ліберально-демократичного конституціоналізму М. Драгоманова лежала поширена тогочасна теорія природного права, за якою носієм і джерелом влади в соціальній державі виступає народ. Автор вбачав майбутню форму такої держави у вигляді сільських і міських самоврядних громад, що прийшли на заміну російській феодальній деспотії. Проте він пропонував у конституційній доктрині зберегти інститут імператора з номінальними владними повноваженнями як можливий компроміс між новою конституційною системою та царським самодержавством, але вважав, що державне самоврядування повинно виступати ключовим елементом у забезпеченні прав людини. Учений зазначав, що сільські та міські громади як основа суспільного і державного життя мали об'єднуватися у більші адміністративно-територіальні одиниці з автономним статусом. Водночас М. Драгоманов піддавав критиці місцеве самоврядування країн Заходу через недостатню автономність самоврядних громад та жорсткий державний контроль над ними [5].

Загалом проект основ статуту українського товариства «Вільна Спілка» – «Вільний Союз» М. Драгоманова, незважаючи на окремі дискусійні моменти, залишається демократичним взірцем правової та політичної думки України, основною константою якого є інтереси людини та захист її прав і свобод.

Вагомий внесок у розвиток державно-правової думки в Україні здійснив Сергій Подолинський, який під впливом економічного вчення К. Маркса в питаннях побудови держави займає більш радикальні позиції, ніж його соратники, проте марксистом не стає, вважаючи, що вчення не є придатним для практичного втілення в тогочасній російській імперії.

Учений у своїй фундаментальній роботі «Праця людини та її відношення до розподілу енергії» (1880), що стала основою майбутньої фізичної економії, вперше обґрунтовує соціалістичну теорію через призму природничих наук та аргументовано доводить співвідношення між працею людини й розподілом енергії на землі.

Свої основні політико-правові погляди С. Подолинський викладає у статті «Громадівство і теорія Дарвіна» (1880). Автор вважає, що народ сам управлятиме всіма державними та політичними справами через організовану виборчу систему керівних федеральних органів, а також адміністративних органів повітів і волостей. Соціалістичне перетворення України, за С. Подолинським, це надання всім громадянам, незалежно від їхнього статусу, рівних політичних та економічних прав, свободи слова й совісті та рівних можливостей для культурного розвитку. Громада повинна бути основним осередком соціалістичного суспільства, а також основою для розвитку господарства, органом політичного самоврядування з поєднанням у собі всіх гілок влади [6, с. 152–186].

За проектом вченого, політичний устрій України має бути у формі федеративної демократичної республіки у вигляді добровільно об'єднаних громад з подальшим утворенням всенародного вільного союзу – міжнародної федерації.

С. Подолинський доводив необхідність знищення самодержавства революційним шляхом та побудови на його місці соціалістичної республіки з владою трудящих. Засобом такого переходу є революція у формі збройного повстання пролетаріату за підтримки селянства в Західній Європі та селянства за підтримки найбільш вільних верств міського населення в Східній Європі [7, с. 609].

Загалом центральною ідеєю в поглядах діяча є соціально-політична рівність, а свободу і рівність у буржуазних державах він вважав неістинними, що формально зафіксовані в політико-правових документах та вирізняються гуманістичним і соціально орієнтованим підходом, а також прагненням до гармонійного поєднання прав людини, суспільного добробуту та національного розвитку.

Подібні погляди щодо конституційного устрою майбутньої української держави також мали громадські діячі Західної України; саме під впливом буржуазно-демократичної революції в Австрії 1848 року на її території відбувається процес становлення вітчизняного конституціоналізму. Вагомий доробок у напрямі побудови конституційної держави було зроблено Остапом Терлецьким, конституційно-правові концепції котрого виражають ідеї соціал-демократичного спрямування.

Державно-правові погляди О. Терлецького формувалися в умовах протистояння між галицькими партіями – «москвофілами» і «народовцями», у програмах яких висувалися ідеї, що були властиві як російському політикуму, так і певним силам в Австрійській монархії в останній третині XIX століття [8].

Визначаючи державно-правові перспективи формування та подальшого розвитку української держави, автор вказував на необхідність економічного, політичного, національного і духовного звільнення народу. Він звертав увагу на значимість народних мас в історії державотворення та розглядав історію не як діяльність багатих «верхів», а як боротьбу народів проти них [9, с. 31–33].

О. Терлецький стверджував, що основними в суспільстві є економічні проблеми, та доводив необхідність їх спільного вирішення з політичними завданнями й державно-правовими перетвореннями [10, с. 167–175].

На думку вченого, держава повинна існувати для людини, а не проти неї; водночас людина не може бути байдужою до держави та до політики, яку вона провадить. Члени суспільства повинні займати активну громадянську та політичну позиції, боротися за утвердження кращої держави та правової системи в ній, відстоювати свої політичні права та свободи, а не бути звичайними її жителями [11, с. 84–85].

Загалом у державно-правових поглядах О. Терлецьким розкрито сутність соціального світу та наголошено на тому, що еволюція суспільства не є випадковим проявом сил та обставин чи наслідком діяльності окремих особистостей, а підпорядкована закономірностям, що проявляються в залежності від умов матеріального життя цього суспільства [12, с. 37–49]. Таким чином, погляди Терлецького зосереджувались на поєднанні ідей національного визволення з принципами верховенства права, справедливості та соціального прогресу. Його праці та діяльність відіграли важливу роль у формуванні суспільно-правової думки в Україні наприкінці XIX століття.

Вагомий внесок в ідеї українського конституціоналізму здійснив мало репрезентований як теоретик конституціоналізму Юліан Бачинський, який у роботі «Україна Irredenta» (1895) вперше в українській державно-правовій думці вивів концепцію щодо створення незалежної соборної України [13]. Ю. Бачинському вдалося зробити політико-економічне обґрунтування ідеї української незалежності, передбачивши,

що боротьба буде за неї важкою і кривавою, а її успіх залежить від волі та прагнень українського народу та його провідників, котрі повинні чітко усвідомити загальнодержавні інтереси та об'єднатися у спільній боротьбі.

На думку вченого, основною умовою створення національних держав є їхній соціально-економічний розвиток, тому Україна тільки за умови досягнення політичної самостійності зможе забезпечити свій економічний і культурний розвиток не тільки українського народу, але й всіх інших етносів, які проживають на її території [13, с. 95].

Загалом Ю. Бачинський вважав, що соборність може реалізуватися за умови здобуття політичної незалежності українських земель від Російської та Австро-Угорської імперій як великої, самостійної української держави, що буде охоплювати всі етнічно заселені українцями території [13, с. 97].

Можна констатувати, що громадська діяльність і праці українських мислителів XIX століття справили значний вплив на становлення та подальший розвиток українського конституціоналізму. Завдяки їхнім ідеям на початку XX століття формується низка конституційно-правових напрямів, найбільш поширеними серед яких стали соціал-демократичні конституційні концепції Михайла Грушевського. Особливо цінними тут є ідеї стосовно таких конституційно-правових інститутів, як конституційний лад, правовий статус людини та громадянина, форма держави та місцеве самоврядування.

Помітне місце в житті української нації посідала консервативна конституційна концепція В'ячеслава Липинського як доктрина відродження історичних форм державності. На його думку, фундаментом для побудови незалежної української держави повинні бути такі основоположні принципи консерватизму, як міцність, стабільність і порядок, а утвердження спільних духовних і культурних цінностей сприятиме згуртованості української нації.

Націократична конституційна концепція Миколи Міхновського з'явилася в українській державно-правовій думці на початку XX століття та була викладена ним у брошурі «Самостійна Україна» (1900). У цій праці М. Міхновський вказує на необхідність відновлення національної держави в межах етнічного розселення українців. Проте автор у рамках політичної програми ставить на перше місце не шляхи відродження держави, а спроби оформлення скривджених національних почуттів самих українців.

Висновки. Аналізуючи основні здобутки політико-правової думки на українських землях, маємо зазначити, що середина XIX століття знаменувалася початком відродження в Україні політико-правових ідей конституційного характеру. Тоді відбувається розвиток розмаїття української суспільно-політичної і конституційної думки, а також формування численних конституційних проектів, які не тільки продовжили традиції українського конституціоналізму попередніх періодів, але й стали базовими для розвитку майбутніх конституційно-правових доктрин.

Конституційно-правові погляди українських мислителів другої половини XIX століття стали основою для формування ідей демократичної правової держави, яка поважає права людини та національні інтереси. Вони сприяли розвитку національної свідомості й стали важливим внеском у загальноєвропейську правову думку.

Використані джерела:

1. Глизь І. «Книга буття українського народу» або «Закон Божий». *Енциклопедія історії України*. Т. 4: Ка-Ком / редкол.: В. Смолій (голова) та ін.; НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2007. 528 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Knyga_buttya.
2. Костомаров М. «Закон Божий» (Книга буття українського народу). Київ: Либідь, 1991. 40 с.
3. Салтовський О. Призабуте ім'я: Г. Андрузький та його проекти конституцій. *Вісник КНУ Шевченка. Серія: Філософія. Політологія*. 2002. Вип. 38/41. С. 234–239.

4. Головченко В. Андрузький Георгій (Юрій) Володимирович (26.05.1827 р. – р. смерті невідомий) відомий український політичний діяч, учений-юрист. *Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети*. Київ, 2002. № 1. С. 193–194.
5. Опыт украинской политико-социальной программы. Сводъ и объясненія Михайла Драгоманова. Женева: Вільна Спілка Типографія «Громади», 1884. 110 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/politologiya/dragomanov-m-opit-ukraynskoj-polytyko-soczyalnoj-programmi>.
6. Злупко С. Сергій Подолінський – вчений, мислитель, революціонер. Львів: Каменяр, 1990. 192 с.
7. Подолінський С. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол.: Ю. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 4: Н–П. Київ: Українська енциклопедія, 2002. С. 609–610.
8. Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у ХІХ столітті). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. 498 с.
9. Д-р О. Терлецький: Некролог. *Записки Наукового товариства імені Шевченка (Записки НТШ)*. 1903. Ч. 13. С. 31–33.
10. Окуневський Я. Пам'яті Остапа Терлецького. *Літературно-науковий вістник*. 1902. Т. XX. Кн. 12. С. 167–175.
11. Іванова Л. Україна між Сходом і Заходом: до проблеми становлення національної ідеї в українській суспільно-політичній думці в контексті східноєвропейського розвитку (Галичина ХІХ ст.). Київ: КПУ ім. М. Драгоманова, 2007. 192 с.
12. Студинський К. Остап Терлецький про археологічний з'їзд у Києві. *Україна*. 1927. Кн. 5. С. 37–49.
13. Бачинський Ю. Україна irredenta / передм. В. Дорошенка. 3-тє вид. Берлін: Вид-во укр. молоді, 1924. XXVIII. 238 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002867>.

References:

1. Hlyz, I. (2007). "Knyha buttia ukrainskoho narodu" abo "Zakon Bozhyi" ["The Book of the Being of the Ukrainian People" or "The Law of God"]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Т. 4: Ка-Ком / redkol.: V. Smolii (holova) ta in.; NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: Nauk. dumka. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=Knyga_buttya [in Ukrainian].
2. Kostomarov, M. (1991). "Zakon Bozhyi" (*Knyha buttia ukrainskoho narodu*) ["The Law of God" (*The Book of the Being of the Ukrainian People*)]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Saltovskiy, O. (2002). Pryzabute imia: H. Andruzkyi ta yoho proekty konstytutsii [The Forgotten Name: G. Andruzkyi and His Draft Constitutions]. *Visnyk KNU Shevchenka. Seriya: Filosofiia. Politolohiia – KNU Shevchenko Bulletin. Series: Philosophy. Political science*, 38/41, 234–239 [in Ukrainian].
4. Holovchenko, V. (2002). Andruzkyi Heorhii (Iurii) Volodymyrovych (26.05.1827 r. – r. smerti nevidomyi) vidomyi ukrainskyi politychnyi diiach, uchenyi-yuryst [Andruzkyi Georgy (Yuriy) Volodymyrovych (26.05.1827 - year of death unknown) famous Ukrainian political figure, scholar-lawyer]. *Derzhavni, politychni ta hromadski diiachy Ukrainy: politychni portrety – State, political and public figures of Ukraine: political portraits*. Kyiv, 1, 193–194 [in Ukrainian].
5. Опыт украинской polytyko-sotsialnoi prohrammy. Svodъ y obъianeniia Mykhaila Drahomanova. (1884) [Experience of the Ukrainian political and social program]. Zheneva: Vilna Spilka Typohrafiia "Hromady". Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/politologiya/dragomanov-m-opit-ukraynskoj-polytyko-soczyalnoj-programmi> [in Ukrainian].
6. Zlupko, S. (1990). *Serhii Podolynskiy – vchenyi, myslitel, revoliutsioner* [Serhiy Podolynsky - scientist, thinker, revolutionary]. Lviv: Kameniari [in Ukrainian].
7. Podolynskiy, S.A. (2002). *Yurydychna entsyklopediia: u 6 t.* [Legal Encyclopedia: in 6 vols.]. red. kol.: Yu. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Т. 4: Н–П. Kyiv: Ukr. entsykl, 609–610 [in Ukrainian].
8. Sukhyi, O. (2003). *Vid rusofilstva do moskvoofilstva (rosiyskyi chynnyk u hromadskii dumtsi ta suspilno-politychnomu zhytti halytskykh ukrainsiv u KhIKh stolitti*) [From Russophilia to Muscovophilia (Russian factor in public opinion and socio-political life of Galician Ukrainians in the 19th century)]. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
9. D-r O. S. Terletskiy: Nekroloh. (1903). [Dr. O. S. Terletsky: Obituary]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka (Zapysky NTSh) – Notes of the Shevchenko Scientific Society (Notes of the National Academy of Sciences)*, 13, 31–33 [in Ukrainian].
10. Okunevskiy, Ya. (1902). Pamiati Ostapa Terletskoho [In Memory of Ostap Terletsky]. *Literaturno-naukoviy vistnyk - Literary and scientific herald*, XX, 12, 167–175 [in Ukrainian].

11. Ivanova, L. (2007). *Ukraina mizh Skhodom i Zakhodom: do problemy stanovlennia natsionalnoi idei v ukrainskii suspilno-politychnii dumtsi v konteksti skhidnoevropeiskoho rozvytku (Halychyna XIX st.)* [Ukraine between East and West: to the problem of the formation of a national idea in Ukrainian socio-political thought in the context of Eastern European development (Galicia of the 19th century)]. Kyiv: KPU im. M. Drahomanova. 192 p. [in Ukrainian].

12. Studynskiy, K. (1927). Ostap Terletskyi pro arkhеolohichniy zizd u Kyievi [Ostap Terletsky about the archaeological congress in Kyiv]. *Ukraina – Ukraine*, 5, 37–49 [in Ukrainian].

13. Bachynskiy, Yu. (1924). *Ukraina irredenta / peredm. V. Doroshenka* [Ukraine irredenta / preface by V. Doroshenko]. 3-tie vyd. Berlin: Vyd-vo ukr. molodi, XXVIII. Retrieved from: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002867> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2024

Stetsyuk B., Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Law and Legal Support of Aviation Activity Ukrainian State Flight Academy (Kropyvnytskyi, Ukraine)

CONSTITUTIONAL CONTINUITY IN THE XIX CENTURY IN UKRAINE: HISTORICAL AND THEORETICAL ASPECT

The article examines the processes of constitutional development in Ukraine in the 19th century through the prism of the continuity of legal traditions and institutions. After all, the topic of constitutional continuity in Ukraine during this period is important for understanding the evolution of the legal foundations of statehood and their connection with national identity. The impact of the views of such Ukrainian thinkers of the 19th century as Mykola Kostomarov, George Andruzkyi, Serhiy Podolinskyi, Mykhailo Drahomanov and Yulian Bachynskiy on autonomy, independence, the rule of law and civil liberties is analyzed, as well as the best samples of documents, which, in general, by their content, ideological and legal content, and other qualitative characteristics reveal the main aspects and features of the evolution of the development of state-political views and constitutional ideas.

In the context of the historical-theoretical approach, an analysis of the influence of constitutional traditions, which were formed in previous historical periods and under the conditions of the imperial regime, on further legal processes in Ukraine was carried out. The importance of European ideals of law and constitutional practices in shaping the views of Ukrainian thinkers is revealed.

Separate attention is paid to the theoretical understanding of the connection between historical events and the development of constitutional concepts, in particular in the context of human rights and freedoms, national identity and autonomy.

It is indicated that the constitutional continuity in Ukraine of the 19th century reflects the gradual evolution of state-legal views, where there is a gradual transition from autonomist ideas to national self-determination. The article emphasizes the importance of the durability of these ideas, which ensured logical continuity in the process of creating its own national democratic-legal state, independent of empires. It is emphasized that despite political restrictions, these ideas became the basis for the further development of constitutional processes in Ukraine.

Key words: constitutionalism, constitutional continuity, legal opinion, socio-political views, state form, Ukrainian thinkers.